

Питання і відповіді доповідачів третьої міжнародної конференції «Створення системи контролю за безпечністю харчових продуктів на основі оцінки ризиків у циклі виробництва та збуту молочних продуктів в Україні»

Сесія 1. Національне законодавство і міжнародні вимоги

Питання і відповіді

Сабін Рейст:

- **За чий рахунок проводиться ідентифікація тварин у Швейцарії?**

- Фермери повинні купувати офіційні нові вушні бірки та затискачі для вушних бірок. Фермери самі чіпляють вушні бірки.

- Уряд платить за інфраструктуру, таку як веб-додаток, а також офіційні форми оголошення про народження, переміщення та забій тварин фермерами, бійнями, торговцями тваринами тощо (так звана база даних "TVD"), служба підтримки тощо.

- **Якщо власник зробив помилку в реєстрі та не виправив її, яку він несе відповідальність?**

Якщо фермер усвідомлює, що він зробив помилку, яку він не може виправляти через веб-додаток, він може зателефонувати до служби підтримки. Вони зробить для нього необхідні зміни.

- **Яка відповідальність власника тварин в Швейцарії, якщо він порушив вимоги ідентифікації (під час забою чи вибуття тварини)?**

- Якщо фермер усвідомлює, що тварина втратила одну з двох вушних міток, він повинен замовити заміну вушну бірку і закріпити її, як тільки вона буде доставлена поштою. Якщо відбудеться інспектування, і фермер зможе довести інспектору в веб-додатку, що він вже замовив заміну вушної бірки, то все гаразд і він не буде покараний.

- Бійня не буде купувати тварин для забою без належної ідентифікації, оскільки вони повинні забезпечити повну відстежуваність м'яса, яке вони виробляють. Це неможливо, якщо ви не знаєте особу (походження) тварини.

- Фермери не хочуть купувати тварин без належної ідентифікації, оскільки це означає, що вони "купують" проблему. Вони не знають походження тварин, її віку, генетичної історії, стану здоров'я тощо. Вони також опиняться в неприємності на наступній фермерській інспекції, оскільки список тварин у базі даних TVD повинен відповідати тваринам, знайденим на ферма. І нарешті, жодна бійня не захоче купувати таку тварину.

- **Вартість ідентифікації тварини в Україні та Швейцарії?**

- Витрати, що виникають у фермерів за придбання вушних бірок і зажимів, практично не помітні. Найдорожче коштує машина для зчитування повідомлень на паперових носіях, розробка веб-додатків, хостинг бази даних "TVD" та служба підтримки. Я не знаю ніяких цифр, опублікованих урядом щодо цих витрат.

Ігор Клименок:

- **Скільки в Україні орієнтовно коштуватиме електронний чіп для ідентифікації ВРХ?**

Наразі на рівні держави ідентифікація ВРХ мікрочіпами не проводиться. Відповідно до законодавства України з ідентифікації та реєстрації тварин, ідентифікація ВРХ проводиться за допомогою візуальних вушних бірок встановленого зразка. Всі тарифи ДП «АІРТ» розраховуються згідно з Режимом цінового регулювання вартості послуг з ідентифікації та реєстрації тварин, затвердженим постановою Кабінету Міністрів України від 24 червня 2016 року № 392

- **Вартість ідентифікації тварини в Україні та Швейцарії?**

Вартість ідентифікації та реєстрації тварини в Україні

Вид тварин	Вартість ідентифікації та реєстрації однієї голови, грн	
	для власників – юридичних осіб	для власників – фізичних осіб
ВРХ	68	39,60
Вівця, коза	31,70	31,70
Свині: племінні	65	-
товарні свині з груповим ідентифікаційним номером	6,80	-
товарні свині з індивідуальним ідентифікаційним номером	35	31
Коні: з родоводом	46,50	
без родоводу	55	

- **Коли в Україні буде надано право власникам тварин працювати в реєстрі тварин?**

ДП «АІРТ» працює над модернізацією ЄДРТ та планується до кінця 2019 року створити персональні кабінети власників тварин

- **Який термін впровадження електронного реєстру тварин?**

На сьогоднішній день електронний реєстр сільськогосподарських тварин працює і після його модернізації та внесення необхідних змін до існуючої законодавчої бази в перспективі планується перейти на виключно електронний документообіг.

- **Чи планується налагодити роботу системи ідентифікації таким чином, щоб заявку на реєстрацію народження та переміщення тварини можна було б друкувати безпосередньо на фермі?**

Друк необхідних реєстраційних документів на ряду з електронним замовленням засобів ідентифікації передбачається в електронному кабінеті власників тварин.

- **Яка процедура ідентифікації та реєстрації імпортованої великої рогатої худоби? Оскільки при ввезенні в Україну такі тварини мають європейський ідентифікаційний номер, бирку.**

Відповідно до розділу 3 Порядку ідентифікації та реєстрації великої рогатої худоби, затвердженого наказом Мінагрополітики України від 04.12.2017 № 642:

10. Якщо імпортовану тварину ідентифіковано двома бирками з нанесеними індивідуальними ідентифікаційними номерами згідно з чинною в країні походження офіційною системою ідентифікації та реєстрації даного виду тварин, заміна бирок не здійснюється і тварина зберігає свої початкові вушні бирки з ідентифікаційним номером, присвоєним у країні походження. Власник/утримувач зобов'язаний здійснити дії, встановлені розділом II цього Порядку, щодо реєстрації тварини в Реєстрі тварин.

11. Якщо тварину імпортовано з країни, де немає офіційної системи ідентифікації та реєстрації, її слід ідентифікувати та зареєструвати в строк, що не перевищує двадцять днів з дати здійснення прикордонного ветеринарно-санітарного контролю та прибуття тварини до господарства призначення.

12. Якщо господарством призначення тварини, що імпортується, є бійня чи м'ясокомбінат і тварину буде забито протягом двадцяти днів з дати здійснення прикордонного ветеринарно-санітарного контролю, ідентифікація тварини не проводиться.

- **Проблема реєстрації телят, які народилися від нетелів, запліднених у віці 13 місяців.**

Наразі в ЄДРТ можна зареєструвати народження телят від нетелів віком 21 місяць 2 дня і старше (тобто запліднених у віці 12 місяців). За необхідності зареєструвати приплід від нетелів віком молодше 21 місяця господарство направляє на ДП «АІРТ» відповідний лист-звернення, засвідчений печатками господарства та державної установи (закладу) ветеринарної медицини, під контролем якої знаходиться господарство.

Ірина Романчук:

- **Що таке середня геометрична величина і як її розрахувати?**

В ДСТУ 3662:2018 на молоко-сировину є посилання на методики визначення середнього геометричного (методика та інструкція з мікробіологічного контролю). Зараз описувати їх

- не доцільно.

- **У разі порушення правил відбору зразків згідно з ДСТУ, чи буде вважатися результат дослідження готової продукції достовірним?**

У разі порушення правил відбору зразків - результати не можуть вважатися достовірним.

Оксана Борейко:

- **Чи необхідно і як запровадити основні принципи НАССР для первинного виробництва?**

Відповідно до Закону України «Про основні принципи та вимоги до безпечності та якості харчових продуктів» первинне виробництво це виробництво та вирощування продукції, у тому числі збір врожаю, доїння, розведення тварин до моменту забою, полювання на тварин, рибальство та збір врожаю диких рослин.

Вимоги щодо розроблення, запровадження та використання постійно діючих процедур, які базуються на принципах системи аналізу небезпечних факторів та контролю у критичних точках не поширюються на операторів ринку, що здійснюють первинне виробництво, а також провадять пов'язану з первинним виробництвом діяльність, зокрема транспортування, зберігання та обробку первинної продукції в місці первинного виробництва, за умови, що при цьому не змінюється суттєво стан таких продуктів, а також на транспортування живих тварин, призначених для споживання людиною, транспортування з місця первинного виробництва до потужності продуктів рослинного походження, продуктів рибальства, а також продуктів полювання.

- **Які є важелі впливу на молокопереробні підприємства, які приймають молоко, вироблене у ОСГ не через пункти заготівлі молока?**

Згідно зі статтею 65 Закону України «Про державний контроль за дотриманням законодавства про харчові продукти, корми, побічні продукти тваринного походження, здоров'я та благополуччя тварин» оператори ринку несуть відповідальність за такі правопорушення:

виробництво та/або обіг харчових продуктів або кормів з використанням незареєстрованої потужності, якщо обов'язковість її державної реєстрації встановлена законом, - тягнуть за собою накладення штрафу на юридичних осіб у розмірі двадцяти мінімальних заробітних плат, на фізичних осіб - підприємців - у розмірі одинадцяти мінімальних заробітних плат;

виробництво, зберігання харчових продуктів або кормів без отримання експлуатаційного дозволу на відповідну потужність, якщо обов'язковість його отримання встановлена законом, - тягне за собою накладення штрафу на юридичних осіб у розмірі

тридцяти мінімальних заробітних плат, на фізичних осіб - підприємців - у розмірі двадцяти мінімальних заробітних плат.

- **Чи не буде дублювати роботу інших секторів сектор оцінки ризиків?**

Сектор оцінки ризиків є структурним підрозділом управління державного контролю (далі-Управління) Департаменту безпечності харчових продуктів та ветеринарної медицини Державної служби України з питань безпечності харчових продуктів та захисту споживачів.

Завдання сектору оцінки ризиків не дублює завдання будь якого іншого структурного підрозділу Департаменту безпечності харчових продуктів та ветеринарної медицини.

До повноважень сектору належать організація та координація проведення оцінки ризиків у сфері безпечності харчових продуктів, здоров'я та благополуччя тварин.

Довідково:

оцінка ризиків - науково обґрунтований процес, який включає ідентифікацію небезпечного фактора, характеристику небезпечного фактора, оцінку його впливу, характеристику ризику.

- **Чи передбачається відповідальність молокопереробних підприємств за використання сирого молока з неналежними показниками?**

Відповідно до Закону України «Про основні принципи та вимоги до безпечності та якості харчових продуктів» оператори ринку, в тому числі молокопереробні підприємства, зобов'язані:

забезпечувати дотримання вимог щодо гігієнічних вимог до харчових продуктів на всіх стадіях їх виробництва та обігу;

забезпечувати виконання вимог законодавства про безпечність та окремі показники якості харчових продуктів щодо окремих показників якості;

Відповідальність за порушення законодавства про харчові продукти передбачено статтею 65 Закону України «Про державний контроль за дотриманням законодавства про харчові продукти, корми, побічні продукти тваринного походження, здоров'я та благополуччя тварин».

- **Регіональні лабораторії Стандартметрології, акредитовані по ISO 17025, можуть робити всі аналізи, то чому до них не звертаються, а просять гроші на нові лабораторії?**

Відповідно до статтею 22 Закону України «Про державний контроль за дотриманням законодавства про харчові продукти, корми, побічні продукти тваринного походження, здоров'я та благополуччя тварин» лабораторні дослідження (випробування) для цілей державного контролю проводяться акредитованими лабораторіями, уповноваженими компетентним органом.

Акредитована лабораторія може бути уповноважена на проведення лабораторних досліджень (випробувань) для цілей державного контролю за одним або кількома напрямками лабораторних досліджень (випробувань).

Порядок та критерії уповноваження акредитованих лабораторій, у тому числі референс-лабораторій, порядок перевірки компетентним органом дотримання ними відповідних критеріїв уповноваження та позбавлення такого уповноваження затверджуються Кабінетом Міністрів України.

Довідково. Уповноважена лабораторія це акредитована лабораторія, якій компетентним органом надано повноваження проводити для цілей державного контролю лабораторні дослідження (випробування) відібраних зразків харчових продуктів, кормів, сіна, соломи, побічних продуктів тваринного походження та речовин (у тому числі з довкілля), які пов'язані з виробництвом та/або обігом харчових продуктів або кормів, здоров'ям та благополуччям тварин.

Сесія 2. Ризик-орієнтована система контролю за безпечністю харчових продуктів у циклі виробництва та збуту молочних продуктів в Україні

Питання і відповіді

Вікторія Лець:

- **Чи кожне ОСГ буде охоплене програмою контролю за безпечністю молока?**

Програма контролю сирого молока ставить за мету охопити все вироблене сире товарне молоко для подальшого введення його в обіг (окрім молока виробленого для власного споживання чи для продажу на агропродовольчих ринках). В програмі контролю повинні брати участь всі виробники молока, тобто молоко-товарні ферми (МТФ) (в т.ч. сімейні ферми) та пункти закупівлі молока (ПЗМ). Зразок сирого молока має бути відібраний з танку молока на МТФ чи ПЗМ і якщо буде невідповідність, то кожен повинен знайти причину і запровадити коригувальні дії. Тобто, якщо ПЗМ отримає невідповідність по критеріям сирого молока, наприклад по кількості соматичних клітин чи кількості мікроорганізмів, то він має організувати позаплановий контроль кожного ОСГ без попередження, щоб виявити того, чиє молоко забруднює загальну партію. Наразі розробляються ряд змін до нормативних документів, що регламентують закупівлю молока через ПЗМ, а саме до Наказу Міністерства аграрної політики України №17 від 21.03.2002 «Про затвердження Ветеринарних та санітарних вимог до особистих селянських господарств - виробників сирого товарного молока» та Наказу Міністерства аграрної політики України №18 від 21.03.2002 «Про затвердження Ветеринарних та санітарних вимог до пунктів закупівлі молока від тварин, які утримуються в особистих селянських господарствах» відповідно до проекту Наказу Міністерства аграрної політики України «Вимоги до безпечності і якості молока і молочних продуктів».

- **Хто буде платити за дослідження молока в рамках програми контролю сирого молока?**

Платити за дослідження в рамках програми контролю сирого молока повинні виробники молока, тобто молочно-товарні ферми та пункти закупівлі молока, оскільки згідно законодавства кожен має нести відповідальність за діяльність на своїй ділянці молочного ланцюга. Виробники відповідають за безпечність харчового продукту, що вводиться в обіг вздовж молочного ланцюга, а саме молоко сире, тому вони повинні підтвердити відповідність сирого молока критеріям та придатність для введення в обіг участю в даній програмі. А оператори ринку, що переробляють сире молоко, відповідають за безпечність готового продукту для реалізації споживачу, тому і оплачують всі необхідні дослідження, щоб підтвердити, що їхня система управління небезпечними факторами та контролю за критичними точками працює ефективно і вони виготовляють безпечну продукцію.

- **Як встановлюватимуться тарифи на обов'язкові мінімальні дослідження молока в уповноважених лабораторіях?**

Тарифи встановлені Наказом Міністерства аграрної політики та продовольства України №96 від 13.02.2013 «Про затвердження розмірів плати за послуги з питань ветеринарної медицини, захисту рослин, охорони прав на сорти рослин, які надаються органами та установами, що входять до сфери управління Державної ветеринарної та фітосанітарної служби», до якого теж передбачаються зміни.

Богдан Андрющенко:

Хто буде платити за облаштування ПЗМ відповідно до вимог?

Відповідь, на мою думку, очевидна: прямо заплатить той хто є його власником. Для нього відповідність вимогам це єдина можливість легально працювати. Цілком зрозуміло, що власник частину своїх витрат вклав у вартість наданих послуг, тому опосередковано за оновлення ПЗМ заплатять всі ті, кому він надає можливість зберегти якість та безпечність молока, а також зменшити інші можливі ризики, зокрема фальсифікації. Тому вартість належного облаштування ПЗМ треба розуміти як спільну плату за можливість зберегти вартість молока для тих хто його здає, за зменшення ризиків для тих, хто його забирає з ПЗМ, а для кожного споживача молочних продуктів за кращу якість та вищу безпечність.

Тетяна Гаркавенко:

- **У разі порушення правил відбору зразків згідно з ДСТУ, чи буде вважатися результат дослідження готової продукції достовірним?**

Відбір зразків має вирішальне значення при дослідженні зразків: зразок повинен бути репрезентативним (оскільки результат дослідження повинен поширюватися на всю партію продукції), до того ж в залежності від виду дослідження до відбору висуваються особливі вимоги (наприклад, при відборі зразків для мікробіологічних досліджень необхідно

використовувати стерильні інструменти, тару....). При надходженні зразка до лабораторії, лабораторія несе відповідальність за результат дослідження, за правильність відбору несе відповідальність комісія, яка відбирала ці зразки. Слід зазначити, що зразки відбираються завжди в присутності власника (уповноваженої особи власника), який також розписується в акті відбору зразків (тобто погоджується із відбором)

- **Регіональні лабораторії Стандартметрології, акредитовані по ISO 17025, можуть робити всі аналізи, то чому до них не звертаються, а просять гроші на нові лабораторії?**

Хто просить гроші? (не зовсім зрозуміло). Замовник визначає сам, в якій лабораторії йому проводити дослідження (це його вибір). Для державного контролю на сайті Держпродспоживслужби є перелік уповноважених лабораторій.

- **Яке підґрунтя для довіри результатам досліджень уповноважених лабораторій?**

Уповноважена лабораторія на проведення того чи іншого дослідження повинна бути, в першу чергу, акредитована на цей метод згідно ДСТУ ISO 17025, до того ж вона повинна приймати участь у міжлабораторних порівняльних випробуваннях (зовнішнє оцінювання).

- **Які тести використовувати для визначення залишків антибіотиків – швидкі чи трьохгодинні?**

Все залежить від мети дослідження: залишки якої групи антибіотиків необхідно визначити, який рівень цих залишків необхідно визначити, від чутливості та специфічності тестів. Найкраще використовувати тести, які пройшли валідацію (порівняння з еталонними методами) і мають відповідний сертифікат.

Сесія 3. Залучення приватного сектору до системи контролю за безпечністю харчових продуктів та найкращі практики виробництва молока

Питання і відповіді

Ліра Жаломанова:

- **Питання до компанії «Данон»: Як ви підтримуєте і розвиваєте своїх постачальників молока?**

Компанія Данон дбає про сталий розвиток своїх постачальників і постійно працює у наступних напрямках :

- Теоретична і практична підтримка у питаннях ветеринарії , годуванні, відтворенні (постійне навчання на внутрішніх та зовнішніх платформах, виїзд на місце до постачальника та практична допомога за напрямком);
- Фінансова підтримка на період посівних, збору врожаю;

Забезпечення ферм «холодом» (матеріально технічна база для охолодження молока).

Сесія 4. Контроль залишків ветеринарних препаратів у молоці

Валерій Лотоцький:

- **Як побудована програма викорінення стафілококу в Україні, хто залучений, і чи схожа вона з швейцарською?**

В рамках ініціативи АВМ із зменшення використання антибіотиків на молочних фермах, підвищення ефективності лікування маститів та безпечності і якості молока в лабораторії UmanLabs під керівництвом Білана Андрія Валерійовича розроблений набір для диференційованої діагностики збудників маститу безпосередньо на фермі (UmanLabMastitis Kit). Він дає можливість диференціювати контагіозні збудники від екологічних; правильно сфокусувати роботу з профілактики виникнення нових випадків та не застосовувати антибіотики за маститу викликаного Грам- мікрофлорою. Під час впровадження в практику на фермах виявилася проблема значної поширеності золотистого стафілокока. Для здешевлення можливості виявлення таких корів був створений окремий тест набір - S-kit.

Це комерційна програма. Вона доступна абсолютно для всіх ветеринарних лікарів, незалежно від того чи працюють вони в господарствах АВМ чи інших. Можливі кілька варіантів організації роботи безпосередньо на фермі.

Як правило, проводиться посів на середовища набору всіх корів які після отелення мають підвищену кількість соматичних клітин, якщо виявляється золотистий стафілокок тварини переводяться в окрему групу, дояться в останню чергу та вибраковуюються.

Світлана Жаглова:

- **Потрібно, щоб кожен на своїй ділянці ланцюга відповідав за свою роботу. Як донести до всіх, що це важливо та економічно вигідно всім: фермерам і переробникам?**

Дуже важлива складова кінцевого результату – це відповідальність кожної ланки за результат. Але тут важливо розвивати кожен ланцюжок інформаційно у таких напрямках:

- економічному (тут необхідні чіткі і зрозумілі розрахунки втрат, це найдієвіший інструмент для власника)
- соціальному (здоров'я і вплив на нього небезпечних продуктів, навколишнє середовище та ін. – це стосується всіх учасників)

На жаль, обов'язковою є саме відповідальність і вона не повинна бути номінальною:

- Фінансова (штрафи, які значно впливають на бізнес)
- Адміністративна (позбавлення ліцензій на ведення бізнесу)

На прикладі наявності антибіотиків (це найбільш обговорювана тема)

- для фермера - витрати на лікування, неефективність утримання хворих тварин, втрата в грошах при зміні продуктивності, наслідки у потомства, вартість утилізації та ін.
- для переробника (саме вони є причиною мотивації фермера не приділяти цій проблемі уваги, оскільки за умови наявності правил на ринку виробник на цю проблему дивився б більш детально). Тут повинна працювати програма розвитку і чітка програма контролю з правилами, які описані вище.

Ірина Висоцька:

- **Потрібно, щоб кожен на своїй ділянці ланцюга відповідав за свою роботу. Як донести до всіх, що це важливо та економічно вигідно всім: фермерам і переробникам?**

Міжнародний досвід свідчить, що виправданою і ефективною є діяльність фахових саморегулюючих (самоврядних) об'єднань учасників однієї ланки: «Один в полі не воїн». Так, галузеві союзи, спілки, асоціації не лише представляють інтереси своїх членів, але й формують єдині підходи та практики, галузеві приватні стандарти та здійснюють контроль виконання заявлених характеристик та процесів.

Наступний етапом розвитку ланцюгів є ефективна співпраця між об'єднаннями різних ланок.

На прикладі окремих країн об'єднаннями виробників і переробників молока були розроблені приватні програми та стандарти виробництва молока: Німеччина (QM Milch), Великобританія (Red Tractor Farm Assurance Dairy Scheme), Нідерланди (KKM), Бельгія (IKM), тощо. Залученість фермерів в приватні програми надзвичайно висока: 95-98% виробників молока працюють за єдиними правилами. Згодом такі приватні програми перестали бути «добровільними стандартами» - молокопереробні підприємства працюють лише з сертифікованими виробниками молока. Це вигідно усім, адже трансакційні витрати такої співпраці нижчі, вхідний контроль стає «дешевшим», а отже, і молочна продукція для кінцевого споживача.

Наступний суттєвий результат такого підходу - умовно стандартизована сировина, і що важливо, якість якої можна підтвердити як для внутрішнього, так і для зовнішнього стейкхолдера.

Сьогодні в Україні є законодавчі ініціативи щодо розвитку діяльності фахових саморегулюючих (самоврядних) об'єднань, зокрема в частині делегування їм функцій регулювання та контролю. Так, новий основний харчовий закон наділяє об'єднання операторів ринку харчових продуктів повноваженнями в розробці методичних настанов щодо виконання загальних гігієнічних вимог, а також інших вимог, що визначені законодавством про безпечність та окремі показники якості харчових продуктів.

Отже, співпраця, об'єднання та консолідовані підходи не тільки згуртують більшість учасників ланцюга, а й стануть на шляху у недобросовісних.